

Sten Pultz Moslund

Dansk identitet i Jamal Mahjoub's *The Carrier*: Migrantheltens hybridiserende blik

Siden midten af det tyvende århundrede er en ny litteratur vokset frem i Europa – dog særligt i Storbritannien – som ofte betegnes migrationslitteratur. Den er især udsprunget af indvandringen til Europa efter kolonitidens afvikling og består af “nye” stemmer, der konfronterer Europas postulat om national enhed og identitet ud fra en særlig migratorisk og multikulturel oplevelse af verden, med den hensigt at undergrave vores opfattelse af at tilhøre én ren kultur, ét rent folk, ét rent sprog, én ren historie, etc. Migrationsromanen betoner typisk en verdensomspændende virkelighedsorientering, dvs. en global, kosmopolitisk forestillingshorisont, hvor migranten, med sin mangfoldige identitet fremtræder som vor tids arketype. Typisk udspiller der sig i migrationsromanen et drama mellem det ekskluderende og det grænseoverskridende, mellem det stillestående og det bevægelige, det rodfæstede og det nomadiske, det monokulturelle og det mangfoldige. Migrantens hybride og ubestemmelige identitet, som er spændt ud imellem to eller flere nationale kulturer opfattes i den sammenhæng som en befriende identitet, der opløser stivnede binære oppositioner mellem os og dem, sort og hvid, inde og ude, osv. Ifølge migrationslitteraturens mest prominente skikkelser, for-

fatteren Salman Rushdie og teoretikeren Homi Bhabha, er den kosmopolitiske, hybride migrant udstyret med et *stereoskopisk* blik – et “dobbeltblik” - der både gennemskuer virkelighedens diskursive opbygning og afføder en ny “tredje-rums” identitet, der tilsyneladende overskrider polariserende opdelinger og kategoriseringer af verden.¹ Migranten siges altså at ophæve myten om renhed, enhed og det autentiske i kraft af sin inkluderende hybriditet og flerstemighed.

I artiklen ‘New Narratives in Norwegian and Nordic Multicultural Literature’ gør Ingeborg Kongslien status over migrationslitteraturens position i Norden. I Sverige rangerer landets migrationsforfattere højt og er allerede blevet en integreret del af den svenske litterære tradition, mens vi halter bagefter i Norge og Danmark. Værst ser det ud i Danmark, som kommer ind på en klar sidsteplads, hvad angår både udgivelsen af “nye stemmer” og interessen for migrationslitteratur.² Ifølge Kongslien dukker migrationslitteraturen og den såkaldt multikulturelle roman frem i Sverige allerede omkring 1970, i Norge i midtfirserne, mens det i Danmark ikke sker før i begyndelsen af halvfemserne, med antologien *Fuglevingen – en indvandrerantologi* (1992).³ Kongslien nævner den chilensk-danske forfatter Rubén Palma som et godt bud på en dansk migrationsforfatter. Palma har bl.a. skrevet novellesamlingen *Fra lufthavn til lufthavn – og andre indvandrerfortællinger* (2001) og romanen *Brevet til Danmark* (1990).⁴ Udover Palmas værker er der nogle få andre danske romaner med migratorisk islæt, som Mussa Ajmis *Sølvstøv og guldstøv* (1989), Paulina Heises *Kom til Danmark, Paulina* (2004), Marilú Larrains *Margueritternes runddans* (1989), samt en håndfuld noveller og digte og et par antologier, senest Gyldendals *Nye stemmer*

¹ Rushdie, 1992, s. 67; Bhabha, 2004, s. 2-3; s. 7-8.

² Kongslien, 2005, s. 144, s. 148.

³ Kongslien, 2005, s. 148.

⁴ Kongslien, 2005, s. 156.

(2007). Imidlertid er en af de mere interessante migrationsromaner i en dansk kontekst slet ikke skrevet på dansk, men på engelsk. *The Carrier* (1998), skrevet af den engelsk-sudanesisk-(danske) forfatter Jamal Mahjoub, tager hele problematikken omkring kulturel og national identitet, fremstillingen og behandlingen af fremmedhed og indvandrere op. Romanen udfordrer danskernes syn på sig selv som en åndelig og moralsk højtudviklet nation og afkoder de processer vores fælles identitet skabes igennem.⁵

Omstændighederne omkring Mahjoub's roman er symptomatiske for migrationslitteraturens vilkår i Danmark. *The Carrier* har stort set ikke fået nogen opmærksomhed her i landet, mens den allerede er oversat til tysk og fransk og blevet analyseret af en finsk og en belgisk professor i internationale udgivelser.⁶ Da jeg kontaktede et af landets største forlag med et tilbud om at oversætte romanen, fik jeg det svar, at *The Carrier* skam var af glimrende litterær kvalitet, men man mente ikke rigtig, den ville have nogen læsere i Danmark. Det er jeg naturligvis ikke enig i, og jeg vil i det følgende præsentere mit eget arbejde med Mahjoub's roman i håbet om, at dens vinkler og problemstillinger kan indgå som en del af et fremspirende arbejde med dansk migrationslitteratur i et postkolonialt perspektiv.

The Carrier har alle migrationsromanens sædvanlige islæt. Den sætter dansk identitet i relief og udfordrer vores kulturelle selvforståelse ud fra en migrants bevægelige og multikulturelle udsyn på verden. Med det sidste læner den sig som mange andre romaner i sin genre op ad en form for idealisering og fejring af migrantens rodløse, hybride og kosmopolitiske identitet. Men det der gør romanen særlig interessant, er imidlertid den diskursive kompleksitet,

⁵ Mahjoub har været bosiddende i Danmark i en årrække, og udover *The Carrier* indgår Danmark også i to af hans øvrige romaner, *Travelling with Djinns* (2003) og *The Drift of Latitudes* (2006). En anden engelsksproget migrantforfatter i dansk kontekst er Tabish Khair.

⁶ Se Nyman, 2002 og D'haen, 2005.

den indeholder, som i sidste ende inviterer til en læsning, der problematiserer hybriditetsmotivet og migrationsdiskursen. Tendensen til at idealisere og fejre migranten er som sagt kendetegnende for mange romaner inden for genren, men er utvivlsomt også blevet yderligere accentueret af de mange begejstrede læsninger af migrationslitteraturen, der indtil nu har domineret billedet. Først i de seneste år er der ved at opstå en mere kritisk og kompleks indfaldsvinkel, som bl.a. kritiserer de begejstrede læsninger for en forhastet affærdigelse af behovet for kulturel forankring og sammenhængskraft. På den baggrund vil jeg i det følgende præsentere to analyser af Mahjoub's roman. Først præsenterer jeg en læsning af *The Carrier*, som så at sige stryger dens migrationsdiskurs med hårene og giver os mulighed for at se, hvordan migranten idealiseres. Undervejs i denne læsning vil jeg også optegne nogle af genrens vigtigste kendetegn. Derefter vil jeg, som eksempel på den voksende skepsis over for migrationsdiskursen, bevæge mig over i en analyse, der problematiserer idealiseringen af det migrerende og det multikulturelle. I denne læsning af *The Carrier* vil jeg vil også prøve at åbne op for en revurdering af de begreber, der ofte aktiveres og gentages mere eller mindre troskyldigt i de idealiserende læsninger. Jeg vil her koncentrere mig om hybriditetsbegrebet og det særlige *blik*, migranten besidder ifølge postkolonialister som Bhabha og Rushdie. Der bliver i min kritiske analyse ikke tale om en forkastelse af migrantens blik og hybriditetsbegrebet men derimod et par forslag til, hvordan sådanne begreber kan genanvendes i en mere problematiserende form.

Som sagt er det stadig begrænset, hvor meget der arbejdes med migrationslitteratur i dansk kontekst, men generelt kan det siges, at den første fortryllelse af migrantens stereoskopiske blik og hybriditetens mirakel stadig fylder meget i landskabet og alene af den grund, er der behov for en lancering af mere komplekse læseredskaber.

Et kort resume af *The Carrier*

I *The Carrier* bliver Hassan, en arkæolog i nutidens Danmark, kaldt til Jylland, hvor et mystisk instrument af orientalsk herkomst er blevet fundet. Hassan ses som en naturlig ekspert på området på grund af sin arabiske herkomst. I Jylland foretager Hassan en grundig undersøgelse af instrumentet og finder frem til, at der er tale om et arabisk orienteringsinstrument til at bestemme retningen mod Mekka. Undervejs opsluges Hassan af de små brudstykker af informationer, han er i stand til at samle sammen fra sine undersøgelser, og han begynder efterhånden at sammensætte en historie om, hvordan instrumentet er havnet i Danmark. I en anden tidslinie i romanen (hvilket måske og måske ikke er Hassans fantasifulde rekonstruktion af instrumentets historie), tages læseren tilbage til det 17. århundrede. Her følger vi astronomen og slaven Rashid al-Kenzy, som sendes på en mission til Europa af Quadien af Algeriet for at indhente det seneste videnskabelige vidunder, teleskopet. Imidlertid går Rashids skib ned i Nordsøen, og i stedet for at nå sin destination i Holland skylles Rashid op på Jyllands vestkyst. Han bliver fundet af en flok lokale indbyggere og underkastes med det samme en grusom og ydmygende behandling på grund af sin fremmedhed. Fra da af følger et langt og smertefuldt forløb, hvor Rashid kæmper for at finde sig til rette med sin status som paria i et lille dansk landsbysamfund. Meget imod den lokale befolkning og kirkens vilje sætter videnskabsmanden Heinesen Rashid til at arbejde på opførelsen af et gigantisk stjerneobservatorium. Da Heinesen, som er tidligere elev af Tycho Brahe, opdager, at Rashid faktisk bærer rundt på en enorm astronomisk og matematisk viden fra den arabiske verden, udstationeres Rashid som forsker i biblioteket, hvor han, som var det skæbnebestemt, kommer i besiddelse af teleskopet. I biblioteket møder Rashid også Heinesens belæste søster, Sigrid, og forelsker sig i hende. Men før et kærlighedsplot får lov at udvikle sig, indhentes Rashid og Heinesen af landsbybeboerne og de gejstlige autoriteters fremmedhad og aggression. Heinesen dør,

hans ejendom brændes ned, og Sigrid omkommer i branden. Rashid flygter med teleskopet, men ved romanens slutning er det uvist, om han formår at slippe væk fra Danmark, eller om han dør af overanstrengelse. Efterhånden som Rashids historie skrider frem, følger vi i separate kapitler Hassan og hans forskning, samt hans kamp mod xenofobi og racisme i nutidens Danmark - hvilket alt sammen virker som et ekko af Rashids erfaringer.

En kosmopolitisk geografi i *The Carrier*

Som det er typisk for migrationsromanen som genre, er *The Carrier* en roman med en verdensomspændende geografisk horisont og åndelig rækkevidde. Gennem romanens persongalleri, historier og dialoger tegnes linier, som forbinder hver enkelt lokalitet (med undtagelse af den danske landsby) med et planetarisk netværk af landruter, søveje og internationale handelscentre. Verden er sat i bevægelse af alskens karavaner og skibsfartøjer, og det vrirler med navne fra den globale geografi, der er under tilblivelse i 1600-tallet (Mekka, Smyrna, Venedig, Hansestæderne, Antwerpen, Marmarahavet, Atlanterhavet, Nordsøen, Asien, de amerikanske kontinenter, Vestindien og "det mørke" Afrika). En vældig bevægelse af mennesker, varer og information skaber en atmosfære af en kompleks og heterogen sammenflydning af verdenssyn og kulturer i iøjnefaldende kosmopolitiske landskaber. På Rashids tid er det stadig syden, der er globaliseringens udspring og midtpunkt. Cadiz udgør f.eks. et karnevalistisk spektakel af international mangfoldighed, hvor det vrirler med alt fra sølv og guld fra Nyspanien (Sydamerika), valensisk parfume, stof fra Toledo, til en broget forsamling af outsiders og mærkelige fremmede, prostituerede, tiggere, gøglere og badutspringere. Algier er "overfyldt af fartøjer, som ankommer fra alle tænkelige steder på kloden, [og] runger af melodien af fremmede tungemål i en menneskehedens åndeløse, endeløse

snakken”.⁷

Rashid og Hassan som migranthele

Et andet særkende for migrationsromanen er den centrale migrant-helt. *The Carrier* har to af slagsen, Rashid og Hassan. Især Rashid fremstår som indbegrebet af den bevægelige, multikulturelle, pluralistiske helt og bliver på alle måder betragtet og behandlet som en outsider, hvor end han befinder sig. Han minder os om filosofen Gilles Deleuzes idé om det nomadiske subjekt. Han er fundamentalt hjem- og rodløs, uden nogen by eller landsby, der kan “begræde hans fravær”, og hans liv trækker en lang bevægelse fra Aleppo videre til Tripoli, Alexandria, Cairo, Cypern, Algeriet, Spanien og endelig Danmark. Desuden inkarnerer han migrationslitteraturens idealiserede urenhed: født af en afrikansk slavekvinde, som blev voldtaget af sin arabiske ejer, befinder Rashid sig ikke alene imellem flere kulturer men også imellem to racer og to sociale lag.⁸ Efterhånden som Rashid bevæger sig tværs over jordens overflade, krydser han således alle mulige kulturelle, sociale og politiske grænser, og nedbryder kategorier i ét væk, i kraft af at han ikke kan passes ind i nogen af dem. Han besidder, hvad Bakhtin omtaler som en polyglot bevidsthed – en mangesproget og flerkulturel bevidsthed (han læser og skriver da også indtil flere sprog, bl.a. arabisk, græsk, latin, persisk, sanskrit og fransk). Endelig er han igennem sine astronomistudier udstyret med, hvad vi kunne kalde et “over-planetarisk” udsyn på verden. Han er stjernekygger, og betragter som sådan universet fra jorden, og jorden som en grænseløs helhed fra universets udsigtspunkt. Med dette globale, multikulturelle og hybride blik, drømmer Rashid om at bygge bro mellem “Østen og

⁷ Mahjoub, 1998, s. 2; s. 59; s. 17. Citater fra *The Carrier* er alene oversat til denne artikel.

⁸ Mahjoub, 1998, s. 25.

Vestens tilsyneladende adskilte sfærer”.⁹

Rashids nomadiske identitet og udsyn fuldbyrdes, da Sigrid introducerer ham til en hel ny verdensopfattelse baseret på bevægelighed, forandring og centerløshed, der gør op med fasttømrede sandheder og principper. Dette sker, da hun afslører for ham, at det er solen og ikke Jorden, der er universets centrum og “kilden til al liv i verden”. Med ét er Jorden – det der skulle være universets urokkelige midtpunkt – reduceret til “en omkringsusende kugle”.¹⁰ Alle Rashids hidtidige faste referencepunkter og sandheder (Jorden, mennesket, Gud) falder et efter et fra hinanden. Han opdager samtidig, at “videnskab” ikke er et redskab til at afdække og forstå verden med, men faktisk selve byggepladsen, hvor verden konstrueres. Uden den sikkerhed der opnås igennem fast etablerede sandheder, sættes alting i bevægelse: “Nu så han, hvordan verden så let og så fuldstændigt kunne transformere sig selv”; “hvad man før havde troet var fikseret og uforanderligt, var det faktisk ikke”.¹¹

Som sagt kan Hassan læses som fortælleren i Rashids historie og overlappene mellem Hassan og den helt, han har opfundet, er iøjnefaldende. Hassan er arabisk indvandrer i Danmark, videnskabsmand, en evig outsider og rodløs. Analogt med Rashids historie, bevæger Hassan sig fra en kosmopolitisk metropol til den mørke provinsielle periferi. Første gang vi møder ham, er han faret vild “uden for lands lov og ret”.¹² Som på Rashids tid er landsbyen stadig afskåret fra den øvrige verden - den er isoleret, nedslidt, gammel og ødelagt – og på symbolsk vis er telefonen på Hassans værelse død. Ligesom Rashid er Hassan drevet frem af en nomadisk og polyglot bevidsthed. Han føler sig utilpas i små landlige samfund. Hassan ser sig som et “urbant væsen”, der hører til i den multikul-

⁹ Mahjoub, 1998, s. 241.

¹⁰ Mahjoub, 1998, s. 274.

¹¹ Mahjoub, 1998, s. 243, s. 237.

¹² Mahjoub, 1998, s. 5.

turelle storby - lige meget hvor i verden - i "den sønderdelte sammenfiltrering af racer, modersmål og religioner". Til sammenligning er landsbyer "alt for stille". De er indbegrebet af "indavl, åndelig og social isolation, tilbageståenhed". I små samfund føler han sig "forstørret"; han rager op i landskabet "som det, der ikke er til at overse".¹³ Imidlertid afsløres det også, at Hassans figur, i modsætning til Rashids ikke er velsignet med den samme grad af tolerance som Rashid. Som han selv erkender, er han "lige så fordomsfuld som alle andre".¹⁴ Dette er en vigtig pointe i romanen, en brist i migrant-heltens blik, som jeg vender tilbage til senere.

Den nomadiske migrant indfanget af statens fikserende blik

Deleuze og Guattari taler om det de kalder Statens videnskab som et rigtigt og fikseret virkelighedssyn, der tilstræber at bevare den eksisterende orden og at udradere enhver form for ukontrolleret bevægelse, forskel eller tilblivelse. Statens videnskab er et statisk virkelighedssyn, der sorterer, dirigerer og kanaliserer alt indenfor et gitterværk af faste, statiske klassifikationer - som f.eks. fikseringen af identiteter i uforanderlige kategorier og stereotyper.¹⁵ Som nomadiske helte er Rashid og Hassan konstant udsat for den statiske tænkings forsøg på at underlægge dem sin kategoriserende og hierarkiske ensretningslogik. Dette kommer særligt til udtryk i Rashids møde med den danske øvrighed. Efter Rashid bliver fundet på stranden af en oprevet hob af bønder, der antager ham for at være et søuhyre, spærres han inde i et aflukke i en stald, hvor han kort efter inspiceres af de lokale autoriteter. De gejstlige repræsentanter beordrer straks en videnskabsmand til at foretage en række anatomiske og alkymistiske opmålinger, hvorefter han kategoriseres som en djævletilbeder med en kropsbygning, der vidner om en dyrisk

¹³ Mahjoub, 1998, s. 108.

¹⁴ Mahjoub, 1998, s. 108.

¹⁵ Deleuze og Guattari, 2003, s. 374.

natur og en rædselsvækkende hudfarve, der svarer til hans sjæls formørkelse og moralske fordærv.¹⁶ Desuden betegnes han, uden at man kender det fjerneste til hans herkomst eller religion, som tyrk og muslim, hvilket vidner om tidens syn på Islam som en undefinerbar, vag, men allestedsnærværende territorial og åndelig trussel. Rashids identitet fastlægges, eller fikseres, således af en bred vifte af diskurser – fra folkeovertro til middelalderlig teologi, naturvidenskab og magtpolitik – alle aktiveret af en blanding af frygt for det fremmede, territorial aggression, uvidenhed og racisme og med det ene formål at tæmme og underkue den forskel og forandring han repræsenterer.

Hassan forklarer sin “udgravning” af Rashids historie som et arkæologisk og historisk projekt, men der er tydeligvis også et ønske fra Hassans side om at bruge Rashids historie som forklaring på den aktuelle modtagelse af det fremmede i Danmark. I den forbindelse synes Hassans forehavende at eksemplificere Edward Saids idé med det banebrydende værk, *Orientalism*. Som Said forsøger Hassan at afdække de historisk nedarvede diskurser, som lægger til grund for den danske (vestlige) opfattelse af det fremmede, og af muslimer især. På et tidspunkt foretager Hassan endog en typisk orientalistisk analyse af alle henvisningerne til Rashid som tyrk og finder ud af, at ordet “tyrk” i det syttende århundrede var almindeligt brugt som synonym for enhver muslim pga. den historiske omstændighed, at det osmanniske rige på den tid havde nået sit højdepunkt som trussel mod det kristne Europa. Hassans “arkæologiske” efterforskning afdækker altså de historiske dybder i vestens fremmedfjendtlige mentalitet. Han udgraver så at sige de underliggende tankestrukturer, der i varierende styrke dukker frem til overfladen fra det kollektivt underbevidste, som f.eks. når han i nutidens Danmark bliver mødt med både sofistikerede, indpakkede udtryk for fordomsfuldhed og mere eksplicite former diskrimination.

¹⁶ Mahjoub, 1998, s. 204.

På et tidspunkt sømmer det lokale ungdomsslæng en legetøjsabe fast på hans dør.

Migranten gengælder det koloniale blik

Ifølge Theo D'haen slutter Jamal Mahjoub med *The Carrier* sig til det voksende antal forfattere, som skriver Østen fri af dens fiksering i orientalistiske fremstillinger for i stedet at begynde at repræsentere sig selv.¹⁷ Således danner *The Carrier* en postkolonial moddiskurs til Vestens dominans, når det handler om at repræsentere og navngive verden. Romanen vender f.eks. de sædvanlige fremstillinger af Øst og Vest på hovedet, således at Vesten bliver den geografiske periferi, styret af irrationalitet, aggression, hedenskab og primitivitet over for et Østen, der udgør det geografiske centrum, hvorfra civilisation, rationalitet, tålmodighed, tolerance og storsind udspringer. I det lys fremstilles Danmark i Rashids historie som den diametrale modsætning til det heterogene, pluralistiske, kosmopolitiske og oplyste Orienten. En af de måder dette kommer til udtryk på i romanen er igennem en bevidst efterligning af de europæiske opdagelsesrejsendes typiske fremstilling af den ikke-europæiske verden under den Europas globale ekspansion, bare med omvendte fortegn. Rashids rejse mod nord (og Hassans mod vest) vender op og ned på Joseph Conrads *Heart of Darkness*, i hvilken den civiliserede hvide kolonialist rejser ind til rædslens midte i hjertet af Afrika. I *The Carrier* er det den civiliserede, berejste og lærde araber, som bevæger sig ind i de mørke, barbariske, ukultiverede og uudforskede egne mod nord, "verdens ende", de vantros rige.¹⁸ Mahjoub fremkalder den dystre stemning af forestående farer, man ser hos Conrad, idet han lader en foruroligende stilhed lægge sig hen over skibet og sømændene, efterhånden som fartøjet glider lydløst ind i de ukendte nordlige egne, og deres udsyn gradvist for-

¹⁷ D'haen, 2005, s. 134.

¹⁸ Mahjoub, 1998, s. 21, s. 98.

svinder i en tyk, omklamrende tåge: “De glider lydløst op mod den franske kyst og den Engelske kanal. Intet bevæger sig, ikke et eneste tegn på at disse egne er beboede”.¹⁹ Sømændenes sædvanlige navigationsmetoder og viden om verden er holdt op med at virke: “Ingen svar. Der var intet, intet ud over bølgenes hæven og sænken sig og stanken fra det rådnende skib”.²⁰

De første billeder vi får af danskerne genkalder de europæiske opdagelsesrejsendes beskrivelser af “de vilde”. På dyrisk facon gennemroder en lille flok danskere vragresterne fra Rashids skib. De undersøger og afprøver, sniffer og pirker mistænkeligt til de opskyllede rester på stranden. Deres dyriske natur understreges yderligere af de observationer Rashid gør sig af deres sprog, som er “usammenhængende”, “tornet”, og, senere i bogen, beskrevet som “en lang, ubrudt gryntende lyd”.²¹ Som vilde indfødte skriger og krymper de sig ved Rashids civiliserede gestikulationer, men som en anden arabisk Robinson Crusoe besidder Rashid det rationelle overtag og konkluderer, at årsagen til at danskernes er fanget i deres instinkters vold skal findes i deres ignorance overfor den omkringliggende verden og den mangfoldighed, der eksisterer uden for deres lille, isolerede erfaringsrum: “De kendte ikke til andet end jorden i deres hænder, duften af groende græs om sommeren og varmen fra rygende ildsteder om vinteren”.²²

Rashids antropologiske observationer af denne fremmede stamme fortsætter hele vejen igennem romanen. Den almindelige dansker udlever sin tarvelige eksistens i aflange, lave, skrøbelige fællesboliger, bygget af træ og mudder, som mest af alt ligner stalde - beskidte, overfyldte, dunkle og huleagtige. Alt er mørkt, tungt og goldt, dørene rusker i vinden. Men hvad mere er, danskernes pro-

¹⁹ Mahjoub, 1998, s. 98.

²⁰ Mahjoub, 1998, s. 98, s. 101.

²¹ Mahjoub, 1998, s. 173, s. 181.

²² Mahjoub, 1998, s. 260, s. 261.

blem synes at være vejret – i tråd med Gibreels diagnose af englænderne i Salman Rushdies *The Satanic Verses* – og landskabet.²³ Danskerne bor i et “ugæstfrit klima”, “et land som ikke kender til varme”. Det er mørkt, og det regner konstant, luften er kold og skarp som glas, en bidende vind skærer igennem kroppen, og fugtigheden får knoglerne til at græde. Og det eneste landskab har at byde på er foroverbøjede træer og forblæste, mudrede bakkedrag. Den danske jord er “modvillig”, et “koldt urokeligt fundament”. Desuden er Danmark et “fladt land, der ikke når nogen højder af betydning”.²⁴ Den danske nationalkarakter er således kortlagt igennem klima- og landskabsbeskrivelser. Danskerne er ugæstfri, reserverede, kølige, sløve og tilbagestående, og byder som sådan ikke på nogen stimulering af hverken sanserne eller intellektet. Intet fremmed får lov at gro i disse egne, og enhver udlændings lyst til at komme hertil søges aktivt begrænset eller afskrækket.

Fremstillingen af Danmark i Rashids historie synes at folde over i Hassans tid, og på den måde fungerer den voldsomme behandling af Rashid som en slags resonansbund i Hassans oplevelse af danskerne og landets officielle integrationspolitik.²⁵ Men på overfladen er dramaet nedtonet i Hassans fremstilling af sine danske samtidige. D’haen ser således en gentagelse af racismen fra Rashids historie, men i en maskeret form. Hassan latterliggøres, diskrimineres, foragtes, anses for utroværdig, osv., “not in the same radical way as with Rashid, but rather swaddled in the polite obliquities of modern multicultural discourse”.²⁶ Et andet udtryk for dette ses i forskellen i danskernes boligforhold i de to historier. Hassan inviteres hjem til familien Okking, som bor i en stor, moderne villa. Selvom der er en skærende kontrast til de danske hjem på Rashids tid, er dette hus li-

²³ Se Rushdie, 1998, s. 354.

²⁴ Mahjoub, 1998, s. 163, s. 178, s. 168.

²⁵ Mahjoub, 1998, s. 107.

²⁶ D’haen, 2005, s. 130.

ge så ugæstfrit set fra en fremmeds synspunkt. Det er rent og ryddeligt, "som et dukkehus" hvor "alting syntes at passe ind", og selvom alt forekommer meget uformelt, er det en uformelhed, som er så gennemkodet, at enhver usædvanlig tilstedeværelse skaber forstyrrelser, skiller sig ud som malplaceret - som noget der ikke hører til.²⁷

Romanen tilegner sig altså magten til at definere og navngive verden ud fra en migrants synsvinkel. I frigørelsens ånd prøver den på at vende tidligere magtforhold på hovedet, således at den "koloniserede" nu rangerer over "koloniherr", Østen over Vesten, osv., men romanen gør kun dette for i sidste ende helt at suspendere den hierarkiske og binære struktur igennem sin egen hybridiserende diskurs.

Hybridiseringen af dansk identitet

Som analysen ovenfor indikerer, er jeg enig med kritikeren Jopi Nyman i, at romanens fremstilling af landsbyen, før og nu, skal ses som et billede på de diskursive mekanismer, der, med Nymans ord, naturliggor og normaliserer ideen om en etnisk homogen nationalstat.²⁸ Ifølge Nyman afprøver Mahjoub's roman grænserne for at konstruere en dansk identitet baseret på kulturel og etnisk renhed ved at blotlægge, hvordan alle steder, uanset hvor perifere de er, aldrig har eksisteret uden konstant indflydelse udefra.²⁹ Alle steder har deres fortiede historiske vidnesbyrd om migration og raceurenhed, som før eller siden vil tvinge sig igennem til den ellers homogeniserede overflade. Således bruger Hassan sin fortælling om Rashid til at fremgrave betydningen af Østens historie som en del af dansk identitet.³⁰ Dette ses tydeligst i romanens accentuering af

²⁷ Mahjoub, 1998, s. 252-3.

²⁸ Nyman, 2002, s. 250, s. 257.

²⁹ Nyman, 2002, s. 257.

³⁰ Nyman, 2002, s. 257.

Østens og Sydens rolle i globaliseringens historie, som fremstilles som påbegyndt længe før den europæiske ekspansion og “opdagelse” af verden og i dens parallelle afdækning af den orientalske indflydelse, der ligger til grund for moderne videnskabelige opdagelser i Vesten. Hvad sidstnævnte angår, bruger romanen videnskaberens bevægelighed og udvikling som eksempel på en verden af sammenblandinger, der i det store historiske perspektiv ikke har nogen geografiske, politiske eller kulturelle grænser. I romanen udvikler videnskaberne sig netop primært igennem sammenføringen af opdagelser fra alverdens hjørner og afkroge. Det er også igennem videnskaberne, at Rashid ser sig i stand til at fuldbyrde sin erklærede mission om at forene Østen og Vesten. Dette er legemliggjort i hans begær efter Sigrid, hvilket af samme grund er udmøntet i migrationen og hybriditetens (efterhånden klichéagtige) sprog: “Han ledte efter en oversættelse, en transformation, en forandring af form. En metamorfose som ville gøre ham i stand til at nå hende”.³¹ Ifølge Nyman stræber romanen på denne måde efter at erstatte rigide binære oppositioner med en hybrid og langt mere tolerant form for identitet.³² Det sidste er selvfølgelig også særligt udpenslet i romanens globale geografi og i de to migrantheftes eksemplariske pluralisme, hvor igennem der signaleres en udtalt længsel efter kulturel heterogenitet og sammenblanding. Men romanens hybridiserende intention, som er et typisk træk i migrationslitteraturen, er ikke uproblematisk – og med disse ord bevæger vi os over i den mere kritiske læsning af *The Carrier*.

En binær hybriditet

Hybriditetsdiskursen i *The Carrier* tilbyder sig uden tvivl som en diskurs af mange stemmer, af mange sammenblandede kulturelle sprog, der søger at underminere fundamentet for en kulturelt ren

³¹ Mahjoub, 1998, s. 249.

³² Nyman, 2002, s. 253.

identitetsdannelse. Men paradoksalt nok er det også i sin hybridetsdiskurs, at romanen risikerer en reduktion af en egentlig flerstemmighed. Man kan hævde, at romanen tenderer mod en stærk centralisering af den hybride migrants stemme på bekostning af andre, ikke-migratoriske stemmers mulighed for at repræsentere sig selv. Således er stemmer, der taler ud fra en erfaring af det fastboende, det dybt rodfæstede og det kulturelt specifikke repræsenteret i et primært negativt lys som undertrykkende, ekskluderende og renhedsorienterede. På den måde nærmer romanen sig til tider opstillingen af en ny simpel binær opposition mellem det nomadiske og det statiske, det bevægelige og det stillestående, og, ikke mindst, mellem *hybriditet* og *renhed*. Med andre ord, for at etablere den migratoriske identitet som en identitet kendetegnet ved en radikal kulturel urenhed, konstruerer og fikserer romanen en dansk, ikke-migratorisk identitet som den absolutte modpol, som absolut kulturel intolerance, stilstand og renhed. Navnlige er vi vidner til en sådan essentialisering af dansk identitet via romanens klima- og landskabsanalogier, der f.eks. fremstiller dansk fremmedfjendtlighed som biologisk betinget. Det er sandt, at romanen også inddrager danske karakterer, som afviger fra denne lidet flatterende norm, som f.eks. Martin (en ung mand Hassan udvikler et venskab med), en syngende dansk dreng (som rækker ud mod Rashid), Sigrid og, i en vis udstrækning, Heinesen. Imidlertid ændrer dette ikke romanens generelle fremstilling af danskerne, idet intolerance og fremmedhad skildres som grundreglen og tilfælde af dansk tolerance og storsind som enkeltstående, individuelle og exceptionelle.

I de seneste år har det postkoloniale hybriditetsbegreb været udsat for en grundig revurdering. Et centralt kritikpunkt har været rettet mod begrebets fader Homi Bhabha, som er blevet kritiseret for netop at opdele verden i det hybride og det rene, på samme måde som vi har set det i *The Carrier*. Den simple modsætning mellem det hybride og det rene modsiger Bhabhas egen grundlæggende tese om, at ingen kultur, og ingen diskurs, kan eksistere i og for sig selv,

idet alle kulturer og diskurser nødvendigvis er produkter af kulturel import, blanding og hybriditet. Men i sin iver efter at hylde den hybride migrant som noget enestående, noget radikalt nyt og banebrydende, synes Bhabha ofte at pålægge nationale, rodfæstede identiteter en homogenitet, der aldrig har været der i første omgang. Et andet centralt problem i dette er, at Bhabha opererer med en alt for endimensional forståelse af hybriditet. Ved at opstille modsætningen mellem det rene og det hybride, indikerer Bhabha, at der kun er én form for hybriditet – som er ubetinget positiv (og én form for renhed – som er ubetinget negativ).³³ Hvad kritikerne efterspørger i dag er derfor en mere problematiseret og kompleks forståelse og brug af hybriditet, en *differentiering* af begrebet. Sagt på en anden måde skal vi væk fra brugen af hybriditet som et af de endimensionale og ureflekterede “hurraord”, Peer Bundgaard har klandret postkolonialismen for.³⁴

Flere måder at tænke kulturel hybriditet på

En af de måder hvorpå vi kan tage hybriditetsbegrebet op til kritisk genbehandling er ved at overveje, hvordan hybriditet fungerer i kulturelt heterogene miljøer; altså i miljøer som allerede er hybride og mangfoldige i forvejen, frem for blot at se på hybriditet som det modsatte af renhed. Vi skal altså prøve at se, hvordan immigranternes hybriditet indgår i en lokal hybriditet. Pnina Werbner stiller det i denne sammenhæng brugbare spørgsmål, hvordan kulturel hybriditet på én og samme gang kan opleves og teoretiseres som normal,

³³ Det skal dog påpeges, at der i kritikken af hybriditetsbegrebet er en tendens til at simplificere Bhabhas teori. Bhabha er mere kompleks end som så, og man kan finde rigeligt af materiale i hans tekster, som kan lægge til grund for den slags nytænkninger af hybriditet, kritikerne efterspørger. Men når det er sagt, er jeg fuldkommen enig i, at Bhabha ofte gør brug af en polariserende retorik, som ofte sluges råt af Bhabha-inspirerede kritikere.

³⁴ Bundgaard, 2005, s. 72.

allestedsnærværende (jvf. det faktum at alle kulturer fra starten er heterogene) og som farlig, grænseoverskridende og nyskabende.³⁵ Werbners eget svar på paradokset mener jeg er meget anvendelig for analysen af Mahjoub's roman. Werbner bringer Bakhtins sondring på banen mellem, på den ene side, en "organisk" og "ubevidst" hybriditet og, på den anden side, en "tilsigtet" og "bevidst" hybriditet.³⁶ Bakhtin eksemplificerer den organiske form for hybriditet ved sprogets historiske udvikling. Et sprog kan ikke siges nogensinde at have været et *rent* sprog, fordi alle sprog udvikler sig igennem en uendelig strøm af mere eller mindre ubevidste lån fra andre sprog. Men eftersom fremmede lån naturligt integreres i sprogets helhed over en lang tidsperiode, forstyrrer denne fremmede indflydelse ikke vores oplevelse af orden, stabilitet og kontinuitet. På grund af den organiske inkorporering af det fremmede ser vi ikke denne hybriditet og oplever og opfatter altså stadig vores kultur som sammenhængende og homogen på trods af dens faktiske heterogenitet. Man kan sige, at det fremmede tæmmes, *hjemliggøres*, igennem utallige tilpasninger og tilvænninger for til sidst at indgå som en central del af kulturens selvopfattelse.³⁷ Men som Werbner også pointerer, sår ideen om organisk hybriditet stadig tvivl om fremstillingen af en kultur som ren og isoleret, som vi f.eks. ser det i den negative fremstilling af dansk identitet i *The Carrier*.

Den tilsigtede hybriditet fungerer på en anderledes måde. Ifølge Werbner indebærer den en form for ironisk dobbeltbevidsthed. Den involverer en bevidst og tilsigtet kollision og sammenblanding af forskellige verdenssyn. På den måde fungerer den tilsigtede hybriditet som en overlagt, provokerende og konstrueret udfordring af den herskende sociale orden eller identitet.³⁸ Robert Young kal-

³⁵ Werbner, 1997, s. 4.

³⁶ Werbner, 1997, s. 4-5.

³⁷ Werbner, 1997, s. 5; Bakhtin, 2004, s. 360.

³⁸ Werbner, 1997, s. 5.

der den en *politiseret* form for hybriditet, der som modstandsdiskurs med vilje sætter sig i modfase og bevidst essentialiserer sin modpart.³⁹ Dette syn på den postkoloniale hybriditet er unægtelig i strid med opfattelsen af hybriditetsdiskursen som en diskurs, der *ophaver* binære konstruktioner. Endelig kan vi måske sige, at den bevidste hybriditet tilsigter en *fremmedgørelse* af det hjemlige i modsætning til den organiske hybriditet, der konstant hjemliggør det fremmede. Altså kan vi tale om en hel anden form for fart og intensitet i den tilsigtede hybriditet i forhold til den langsomme, gradvise og umælede forandringsproces, der karakteriserer den organiske hybriditet.

Ifølge Werbner er en anden fare ved en unuanceret brug af hybriditetsbegrebet, at det indebærer en essentialisering af essentialisme, eller en forkastelse af enhver form for renhedstankegang som entydigt negativ, hvilket resulterer i en principiel underkendelse af f.eks. religiøse, etniske og nationale identitetsdannelser.⁴⁰ I den henseende foreslår Werbner, at oppositionen mellem hybriditet og essentialisme opløses ved et skift fra en anti-essentialistisk til en mere nuanceret position. I stedet for blankt at afvise eller fordømme essentialisme kan vi således kontekstualisere essentialisme ved at spørge, hvem der essentialiserer hvem, hvornår og af hvilken grund. Det der er sagens kerne, er magtspillet omkring hvem, der repræsenterer hvem, og hvem der får lov at repræsentere sig selv.⁴¹ En sådan revurdering af essentialisme er særdeles vigtig i et teoretisk klima, der, som Clifford udtrykker det, på det nærmeste *foreskriver* anti-essentialisme.⁴² Faktisk vil en ægte pluralisme, som nogle kritikere pointerer, ikke være en pluralisme, som kategorisk ekskluderer essentialisme i hybriditetens navn, men en pluralisme, der an-

³⁹ Young, 1995, s. 21.

⁴⁰ Werbner, 1997, s. 19.

⁴¹ Werbner, 1997, s. 226, s. 228.

⁴² Clifford, 1999, s. 233.

erkender identitetsformationer i deres specifikke sammenhænge, inklusiv f.eks. racisme under særlige omstændigheder. Det er her, at vi, ved at fastholde opfattelsen af den tilsigtede hybriditet som en *afgrænset* og *fokuseret modstandsdiskurs*, kan acceptere dens anti-essentialisme som *midlertidig* og *nødvendig i en særlig sammenhæng*, mens vi samtidig forhindrer denne form for anti-essentialistisk hybriditet i at udvikle sig til et universalmiddel mod *alle* kulturelle, sociale og politiske konflikter. På den måde forbliver den tilsigtede hybriditet en strategisk, afgrænset diskurs og ikke et mål i sig selv.

Det vi er vidner til i dag inden for postkoloniale studier er altså en form for dekonstruktion af hybriditetsbegrebet; ikke en dekonstruktion, der forkaster begrebet og den postkoloniale læsning, men en dekonstruktion, der stræber efter at genanvende hybriditetsbegrebet i en ny, "af-feticheret" og differentieret form. Dette skaber nye muligheder i f.eks. læsninger af migrationslitteratur. Man kan f.eks. operere med flere former for hybriditet side om side med en anerkendelse af forskellige former for essentialiserende strategier i identitetsdannelse. Helt konkret er der altså mulighed for at arbejde med en læsning der hybridiserer, fragmenterer og afmystificerer national identitet, samtidig med at man ikke nødvendigvis behøver at forkaste noget så politisk ukorrekt som f.eks. idéen om eksistensen af en særlig danskhed.

Problematiseringen af hybriditet i *The Carrier*

Vi har set, hvordan hybriditetsdiskursen i *The Carrier* kun bevirker en *tilsyneladende* tolerance. Men der er faktisk også noget andet på spil i romanen, hvilket kommer til syne, hvis vi aktiverer en differentiering af hybriditetsbegrebet i en mere kritisk læsning. Lad os starte med en af romanens dialoger, hvor migrantens hybriditetsdiskurs ikke er altdominerende. Under sit ophold i landsbyen udvikler Hassan et venskab med en af teenagerne i byen, Martin, som beundrer Hassans spændende kosmopolitiske baggrund. Hassan beklager sig til Martin over landsbyens teenagere og deres racistiske

chikanerier og den måde, hvorpå de fodrer deres aggression med ignorance og frygt, frem for at interessere sig for, hvad og hvem han egentlig er. Martin tager dem overraskende i forsvar. De keder sig, siger han, og de sidder fast i en situation med ringe udsigt til at kunne realisere et mere spændende og alsidigt liv. Faktisk har de ingen onde hensigter overhovedet.⁴³ På denne måde repræsenterer Martin en stemme i romanen, som får lov til at udfordre hybriditets- og migrantdiskursens dominans, uden først at blive repræsenteret og fortolket og tilpasset igennem Hassans stemme. Det er også værd at bemærke, at Martin kontekstualiserer den tilsyneladende racistiske diskurs, idet han forklarer den ud fra lokale sociokulturelle faktorer, som faktisk placerer Hassan som den privilegerede part, begunstiget af modenhed, uddannelse og en højere grad af frit valg. Martins position tilbyder hermed en nuancering af, hvad der kunne forekomme ren racisme ved at henføre til de umiddelbare magtrelationer, der er på spil i den specifikke situation.⁴⁴ Episoden med Martin relaterer desuden direkte til Hassans tidligere erkendelse af, at han selv er lige så fordomsfuld som alle andre. Begge tilfælde sår tvivl om troværdigheden af Hassans fremstilling af verden, sig selv, Rashid, Danmark og danskerne.

På den måde *indrammer* romanen migrantheltens hybriditetsdiskurs, således at den i en vis udstrækning reduceres til én diskurs blandt potentielt flere diskurser. Med andre ord synliggøres hybriditetsdiskursens begrænsede rækkevidde og dens tilsigtede anvendel-

⁴³ Mahjoub, 1998, s. 222-223.

⁴⁴ David Morley forklarer i *Home Territories*, at racisme og xenofobi i Europa i mange tilfælde er et fænomen, som finder sted i den sociale margin langt fra det økonomiske magtcenter. Ifølge Morley oplever dele af den sociale margin således indvandring som det mest synlige udtryk på, at man selv er underprivilegeret. Invandrere lukkes ind over grænserne til en økonomi, man selv føler sig udelukket fra (Morley, 2000, s. 250). Sådanne analyser af racisme synes mere konstruktive end den entydige, universelle dæmonisering af racisme som udelukkende en moralsk skændsel.

se. Det samme gør sig gældende i romanens formmæssige struktur og opbygning, særligt hvad angår teleskopets centrale funktion.

Teleskopet

Hverken Nyman eller D'haen kommenterer, hvad jeg ser som romanens helt centrale metafor, teleskopet. *The Carrier* er først og fremmest en roman om det *at se* som en diskursiv handling, og her fungerer teleskopet som romanens overordnede metafor. Et teleskopisk drama udfolder sig f.eks. i Hassans følelse af at være "forstørret" i det landlige og provinsielle Danmark.

Alt efter hvem der ser, er der forskellige "linser" i teleskopet. Som vist bliver Rashid fremstillet af danskerne igennem et udvalg af forskellige linser (overtro, religion, racisme, naturvidenskab og geopolitik). Men teleskopet fungerer også som metafor for migranternes blik og her har vi til sammenligning set, hvordan romanen aktiverer et andet sæt linser i fremstillingen af danskerne (nemlig det kosmopolitiske og hybride migratoriske blik og den postkoloniale returnering af den eurocentriske diskurs om andre kulturer som uciviliserede).

For det meste bliver objekter ikke fremstillet igennem én, men flere linser på samme tid - igennem en kompleks stabling af linser, så at sige. F.eks. blander romanen i sin tematisering af "stjernekyggeri" på smukkeste vis den astronomiske linse med linser hentet fra astrologi, navigation, kortlægning, drømmeri og blændværk, idet den tvetydigt lader "stjernekyggeri" referere til både den videnskabelige observation af himmellegemer, forudsigelser af skæbner og fremtiden, det at orientere sig og finde vej samt det at lade sig forblinde af en drøm eller et mål. Idet hver linse stables ovenpå den næste, sammenblandes disse vidt forskellige syn på og brug af stjerner, som ellers ville være forblevet adskilte "videnskaber". Til sidst er der ikke længere nogen klar grænse mellem f.eks. astronomi, astrologi, indsigt og synsbedrag. Dette refererer selvfølgelig til Rashids tid, hvor middelalderens sammensatte videnskaber var på

vej til at blive afløst af renæssancens opdeling af videnskab i adskilte discipliner, men, som D'haen påpeger, refererer det også til en længsel i romanen efter en heterogen blanding af perspektiver, der kan virkeliggøre et mere pluralistisk og sammensat verdenssyn, jævnfør migrantens stereoskopiske og hybridiserende blik. D'haen ser således en produktiv hybridisering i romanen af fornuft, tro og poesi.⁴⁵ Ikke desto mindre advarer romanen også i den kritiske læsning mod en sådan sammenblanding af verdensanskuelser. Hybridiseringen af diskurser udvikler sig nemt til et *totaliserende* blik, hvilket vi f.eks. tydeligt ser i sammenblandingen af religion, overtro, politik og videnskab i den orientalistiske fiksering af Rashids identitet eller, omvendt, i migrantens brug af en kosmopolitisk multikulturalisme til at legitimere en entydig fremstilling af dansk identitet. Nok finder vi en længsel efter at hybridisere blikke i romanen, men den promoverer i lige så høj grad vigtigheden af at adskille og differentiere udsyn på verden.

Der er således en tøven at spore i romanens fremførelse af migrantens hybride blik som særligt oplyst, sammensat og indsigtfuldt - i stærk modsætning til det stereoskopiske blik som det primære billede på migrantens udsyn på verden i migrationsromaner som Bharati Mukherjees *Jasmine* og Salman Rushdies *The Satanic Verses*. I og med at Mahjoub vælger teleskopet som metafor for migrantens blik, fuldbyrdes selve den *afgrænsning* af blikkets rækkevidde, som vi har berørt i analysen af Martins modstand mod Hassan og Hassans indrømmelse af sin fordomsfuldhed. Dette bliver helt tydeligt, når vi fortsætter udpakningen af det teleskopiske motiv.

De diskursive mekanismer i det teleskopiske blik

Mahjoub udnytter først og fremmest sin metafors forbindelse til det mekaniske. Det teleskopiske blik involverer både et langtrækkende syn såvel som et syn på lang afstand, hvilket er to dimensio-

⁴⁵ D'haen, 2005, s. 130.

ner, som også ligger implicit i den typiske analyse af migrantens stereoskopiske blik og i *The Carrier* er aktiveret primært i Rashid og Hassans langtrækkende, globale udsyn og deres syn på Danmark fra en afstand af kulturel forskel. Men den teleskopiske metafor bør også lede læserens opmærksomhed hen mod en udtalt problematisering af begreberne “langtrækkende” og “på lang afstand”, idet metaforen fremhæver den uundgåelige optiske manipulation, der er involveret, når man betragter noget igennem et teleskop. Ordet “teleskop” er sammensat af det græske *télos*, med betydningsdannelserne “mål”, “ende”, “slutning”, og *skópiōn*: at “se på”, at “betragte”. På den baggrund kan det siges, at det teleskopiske blik for det første indebærer et *bevidst sigte efter et mål*, eller en *indramning*, og, for det andet, en visuel manipulation af distance, hvorved det observerede objekt kunstigt forstørres. Som sagt føler Hassan sig “forstørret” af det danske blik, men romanen dramatiserer også den mekaniske og manipulatoriske forstørrelse der er på spil i fremstillingen af dansk identitet fra et migratorisk perspektiv. Her forstørres enkelte aspekter af dansk identitet indenfor en afgrænset ramme – en forstørrelse som truer med at fylde hele beskuerens synsfelt – medens andre aspekter forbliver minutiøse, nærmest usynlige eller helt usete. Vi har set, hvordan de negativt homogeniserende kræfter i dansk identitet er blevet forstørret, mens mangfoldigheden, den organiske hybriditet, så vel som eventuelle positivt homogeniserende kræfter stort set er fraværende.

Hvor det at se noget udefra, på afstand, typisk hyldest i migrationslitteratur, som et opklarende og oplysende perspektiv, viser Mahjoub's roman, hvordan det fjerne bliver bragt nært og kontrollerbart i sådan et perspektiv ved hjælp af en konstrueret, optisk manipulation. På den måde forvrænges det observerede. Det blæses ud af proportioner af beskuerens blik og intentioner. En sådan manipulation kan afgjort lede til ny og vigtig indsigt, som det kan være tilfældet med det tilsigtede hybridiserende blik. Men, som ved enhver anden form for perspektiv, vil blikket fra lang afstand heller

aldrig undslippe det faktum, at det er kunstigt, manipuleret og manipulerende – det indebærer uundgåeligt et instrumentaliseret be- drag og en tilsløring af andre verdenssyn.⁴⁶

Mahjoub's teleskopiske blik inviterer således til en langt mere kompleks forståelse af migrantens blik end den typiske fejring af migrantens stereoskopiske dobbeltsyn eller tredje syn. Hvor det stereoskopiske blik er et privilegeret blik, der antager en nærmest overmenneskelig, meta-diskursiv og angiveligt transparent og upar- tisk position, et blik som angiveligt ser hele verden i al sin mangfol- dighed, fremhæver det teleskopiske blik alle former for blik som di- skursivt positionerede, som dybt involveret i tilsigtede konstrukti- oner og magtspil. Man kan sige, at migrantens blik og hybriditets- diskursen afmystificeres i det teleskopiske blik. Det berøves dets fortryllende og berusende tiltrækningskraft, alt imens det stadig kan anerkendes som en nødvendig strategi i særlige sammenhænge.

Konklusion

Med Mahjoub's *The Carrier* har vi i Danmark en enestående migrati- onsroman, som på én gang betoner genrens migratoriske og hybri- de diskurser og stiller sig kritisk over for dem. Som vist indeholder romanen mange af genrens mest markante kendetegn – den kos- mopolitiske geografi; en verdensomspændende forestillingshori- sont; den centrale migranthelt, der betragter verden ud fra et bevæ- geligt, kulturelt heterogent og mere eller mindre rodløst perspektiv, men den indeholder også en mulig distancering til alt dette. Ma- hjoub's roman tilbyder sig derfor til en postkolonial læsning, som

⁴⁶ Romanen vender også det teleskopiske blik ind mod sig selv og danner en form for metafiktion. På den måde udforsker *The Carrier* også romanformen som et teleskopisk blik i sig selv. Dette er et aspekt af romanen, jeg under- søger nærmere i min ph.d. afhandling om hybriditet og diskursive økonomier i engelsksproget migrationslitteratur med titlen "The Speeds of the Migrant Mongrel. A Critical Re-Engagement with Hybridity Discourse and Be- comings in Contemporary Migration Literature and Theory".

både sætter dansk og vestlig selvforståelse på prøve, hvor statiske diskurser og binære oppositioner afdækkes, udfordres og overskrides, og til læsninger, der kan åbne nye veje mod en de- og rekonstruktion af hybriditetsbegrebet og dets forekomst i migrationslitteraturen. Hvad den første læsning angår, har den anti-essentialistiske hybriditetsdiskurs i migrationslitteratur været nødvendig som en reaktion på vestens imperialistiske diskurser og nationalstatens renhedstankegang, og denne bevidste og tilsigtede hybriditet kan stadig til tider være nødvendig som en slagkraftig moddiskurs til forskellige former for højreekstremisme og fundamentalisme. Men faktum er i dag, at nationalstaten typisk er begyndt at definere sig ud fra sin kulturelle mangfoldighed, samt at også lokale vestlige kulturer i stigende grad indtager rollen som minoritetskulturer over for en stadig stærkere global kulturel spredningskraft. Dette har medført en klimaændring inden for postkoloniale studier, hvor man begynder at se mere kritisk på hybriditetsbegrebet og på begejstringen for kulturel heterogenitet og i langt højere grad anerkender kulturelt homogeniserende kræfter og forskellige former for essentialisme, uden af den grund at gå intolerancens ærinde. For at tilføre denne dimension til postkoloniale studier af litteratur, er der opstået et behov for nye, "ikke-idealiserende" læsninger af bl.a. migrationslitteraturen, hvilket kræver en finpudsning af de læseredskaber, vi hidtil har anvendt. Werbners opdeling af hybriditetsbegrebet i organisk og tilsigtet hybriditet er et vigtigt skridt i den retning.

I min analyse af Jamal Mahjoub's *The Carrier* har jeg forsøgt at anskueliggøre, hvordan migrationsromanens diskursive pluralisme ikke findes naturligt i den kosmopolitiske, hybride migrants stemme eller blik. Jeg har illustreret, hvordan en ukritisk læsning af migrations- og hybriditetsdiskurser nemt ender i en ikke særlig frugtbar binær opposition mellem hybriditet og renhed, udtrykt f.eks. ved en unuanceret anti-essentialisme. Som vist, kan dette frarøve andre stemmer deres mulighed for at tale for sig selv. Muligheden for at bevare et flerstemmigt potentiale i migrationsromanen af-

hænger derfor af den grad af beherskelse af, eller, endnu bedre, *modstand*, romanen yder imod hybriditetsdiskursen. Paradoksalt nok afhænger den decentraliserede mangfoldighed af stemmer i romanen derfor af de flugtruter, romanen indeholder, *væk* fra hybriditetsdiskursen; altså *væk* fra det, der oftest betragtes som en decentraliseret og mangfoldig diskurs i sig selv. Sagt på en anden måde er det igennem de ikke-migratoriske stemmers selvstændighed, at den kosmopolitiske hybriditets dominerende position i migrationsromanen kan punkteres, eller, i bedste fald, reduceres til blot én diskurs blandt andre diskurser. I den kritiske læsning af *The Carrier* leder jeg efter en sådan beherskelse af og modstand mod romanens centrale hybriditetsdiskurs, og som vist er det muligt at identificere stemmer i romanen, der i positiv forstand modsætter sig migrantdiskursen, som f.eks. Hassans indrømmede fordomsfuldhed og Martins protester. Men det er især igennem teleskopet som en hermeneutisk nøgle, som en nøgle til at åbne romanen analytisk, at *The Carrier* formår at *dramatisere* hybriditetens stemme, at *indramme* hybriditetens stemme som en strategisk og tilsigtet diskurs, før den nogensinde får lov at kamme over i en olympisk alvidenhed og fingeret neutralitet.

Min analyse af *The Carrier* er et første spadestik i retning af en fortsat udforskning af Mahjoub's roman, og forhåbentlig vil flere læsninger afdække en endnu større diskursiv kompleksitet. F.eks. er der spørgsmålet om, hvorvidt der frigives andre indfaldsvinkler til identitetsdannelse i det "frirum", der efterlades i romanen uden for den strategiske indramning af hybriditetsdiskursen. Er det f.eks. muligt at læse et positivt billede af en dansk national identitet i romanens kulisser, så at sige, *bag* hybriditetsdiskursens centrale optræden? Og tilbyder romanen nogen mulighed for en læsning, der demonstrerer en fremstilling af en *organisk* hybridisering af dansk identitet? Til sidst er der behovet for den æstetiske læsning af romanen. Den helt store svaghed ved min læsning af *The Carrier* er åbenlyst den, at jeg udelukkende ser på romanen som diskurs og re-

torik og ikke forholder mig til den æstetiske oplevelse af sproget og værket. Her finder vi vel nok et af de mindst udforskede områder inden for postkolonialismen – udforskningen af den postkoloniale æstetik, og hybriditetens æstetik, på trods af at den postkoloniale litteratur er direkte udsprunget af historiske og politiske magtkampe. Analysen af Mahjoub's roman er forhåbentlig således først lige begyndt.

Referencer

- Aidt, Naja Marie (red.): *Nye stemmer*. København 2007.
Ajmi, Mussa S.: *Sølvstøv og guldstøv*. København 1989.
Bakhtin, Mikhail: *The Dialogic Imagination*. Texas 2004.
Bhabha, Homi: *The Location of Culture*. New York 2004.
Bundgaard, Peer F.: 'Hvad er postkolonialisme egentlig?' i *Kritik*, nr. 175, 2005 s. 72-75.

- Clifford, James: 'Diasporas' i Robin Cohen og Steven Vertovec (red.): *Migration, diasporas and transnationalism*. London 1999, s. 216-251.
- Conrad, Joseph: *The Heart of Darkness*. London 2000.
- Deleuze, Gilles og Félix Guattari: *A Thousand Plateaus*. London 2003.
- D'haen, Theo: 'Stranger in a Strange Land: Jamal Mahjoub's *The Carrier*' in Sandra Ponzanesi og Daniela Merolla (red.): *Migrant Cartographies. New Cultural and Literary Spaces in Post-Colonial Europe*. New York 2005, s. 123-135.
- Kongslien, Ingeborg: 'New Narratives in Norwegian and Nordic Multicultural Literature, Or: 'Rewriting' What It Means to Be Norwegian', i *Scandinavica* vol. 44, no. 2, s. 143-162, 2005.
- Heise, Paulina: *Kom til Danmark, Paulina*. København 2004.
- Larrain, Marilú: *Margueritternes runddans*. København 1989.
- Mahjoub, Jamal: *The Carrier*. London 1998.
- Mahjoub, Jamal: *Travelling with Djinn*s. London 2003.
- Mahjoub, Jamal: *The Drift of Latitudes*. London 2006.
- Nyman, Jopi: 'Migrancies and Modernities in Jamal Mahjoub's *The Carrier*', i *Nordic Journal of English Studies*, Vol. I, No. 2, 2002, s. 249-268.
- Palma, Ruben: *Brevet til Danmark*. København 1990.
- Palma, Ruben: *Fra lufthavn til lufthavn – og andre indvandrefortællinger*. København 2001.
- Poulsen, Peter (red.): *Fuglevingen: en indvandrerantologi*. København 1992.
- Rushdie, Salman: *Imaginary Homelands. Essays and Criticism 1981 - 1991*. London 1992.
- Rushdie, Salman: *The Satanic Verses*. London 1998.
- Said, Edward: *Orientalism. Western Conceptions of the Orient*. London 1995.
- Werbner, Pnina og Tariq Modood (red.): *Debating Cultural Hybridity. Multicultural Identities and the Politics of Anti-Racism*. London 1997.
- Young, Robert: *Colonial Desire: Hybridity in Theory, Culture, and Race*. London 1995.